

**ANATOMIE, FYSIOLOGIE, PATHOLOGIE EN
PSYCHOLOGIE VOOR VERZORGING EN VERPLEGING
1**

Boom

COLOFON

Boom Mbo
klantenservice@boom.nl
www.boom.nl

Auteur: L. van Engelen , J. van Houten
Eindredactie: V. Landsmeer-Dalm

Bronvermelding: De Nederlandse Reanimatie Raad

Titel: Anatomie, fysiologie, pathologie en psychologie voor verzorging en verpleging 1
ISBN: 978 90 372 7117 1
Eerste druk/eerste oplage

© 2026 Boom | All rights reserved | No text & data mining
Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Auteursrecht ten aanzien van tekst- en datamining en machinelearning is nadrukkelijk voorbehouden.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Door het gebruik van deze uitgave verklaart u kennis te hebben genomen van en akkoord te gaan met de specifieke productvoorwaarden en algemene voorwaarden van Boom, te vinden op www.boom.nl.

INHOUD

Voorwoord	8
1 Anatomie, fysiologie en pathologie	13
1.1 Anatomie, fysiologie en pathologie	14
1.2 Aandoeningen	17
1.3 Onderzoek en diagnose	21
1.4 Verzorgend redeneren	27
1.5 Medische benamingen (VP)	30
1.6 Kennis over het lichaam en klinisch redeneren (VP)	35
1.7 Begrippen	40
2 Het menselijk lichaam	46
2.1 Plekken in het lichaam	47
2.2 Bewegingen (VP)	51
2.3 Organisatieniveaus en orgaanstelsels	53
2.4 Begrippen	57
3 Cellen en weefsels	61
3.1 Inzoomen op de cel	62
3.2 Celdeling	70
3.3 Celcyclus (VP)	73
3.4 Erfelijkheid	77
3.5 Overerving en erfelijke aandoeningen (VP)	78
3.6 Weefsels	83
3.7 Begrippen	87
4 Kanker	92
4.1 Kanker: tumoren en metastasen	93
4.2 Symptomen, onderzoek en classificatie	96
4.3 Behandeling, prognose en preventie	100
4.4 Verzorgende en verpleegkundige aandachtspunten	104
4.5 Experimentele behandelingen (VP)	106
4.6 Begrippen	109
5 Zenuwstelsel	111
5.1 Het zenuwstelsel	112
5.2 Zenuwcellen en steuncellen	121
5.3 Bewuste en onbewuste aansturing	127
5.4 Reflexen	132
5.5 Begrippen	133

6	Aandoeningen aan het zenuwstelsel	138
6.1	Aandoeningen aan de hersenen	139
6.2	Aandoeningen aan het ruggenmerg	150
6.3	Aandoening aan het hele zenuwstelsel	154
6.4	Observeren en meten	157
6.5	Herstel na hersenletsel (VP)	159
6.6	Begrippen	161
7	Pijn	164
7.1	Soorten pijn	165
7.2	Pijnbeleving	167
7.3	Pijn herkennen en meten	170
7.4	Behandeling bij pijn	177
7.5	Begrippen	183
8	Zintuigen en huid	185
8.1	Zintuigcellen	186
8.2	Zien	188
8.3	Horen	191
8.4	Ruiken	193
8.5	Proeven	195
8.6	Voelen	196
8.7	Observeren van de zintuigen	201
8.8	Begrippen	203
9	Keel-, neus- en oorzichten	208
9.1	Aandoeningen aan de keel	209
9.2	Aandoeningen aan de neus	210
9.3	Aandoeningen aan het oor	213
9.4	Gebruik van hoortoestellen (VP)	222
9.5	Begrippen	224
10	Aandoeningen aan oog, gebit en mond	226
10.1	Aandoeningen aan de ogen	227
10.2	Aandoeningen aan gebit en mond	240
10.3	Begrippen	247
11	Aandoeningen aan de huid	249
11.1	Aandoeningen met jeuk	250
11.2	Infecties	256
11.3	Acne	262
11.4	Decubitus	265

11.5	Ulcus cruris	267
11.6	Huidkanker	269
11.7	Begrippen	272
12	Bewegingsstelsel	274
12.1	Botten	275
12.2	Gewrichten	284
12.3	Spieren	286
12.4	Beweging (VP)	295
12.5	Observeren van beweging	300
12.6	Voorkomen van lichamelijke overbelasting	301
12.7	Begrippen	304
13	Aandoeningen aan het bewegingsstelsel	311
13.1	Na een ongeluk	312
13.2	Nek- en rugklachten	316
13.3	Vormen van reuma	318
13.4	Bewegingsproblemen door een ziekte of behandeling	326
13.5	Aangeboren aandoeningen	328
13.6	Gevolgen van te veel zitten	330
13.7	Begrippen	332
14	Ademhalingsstelsel	335
14.1	Het ademhalingsstelsel	336
14.2	De ademhaling	338
14.3	Observeren van de ademhaling	342
14.4	Begrippen	345
15	Aandoeningen aan het ademhalingsstelsel	348
15.1	Acute aandoeningen	349
15.2	Chronische aandoeningen	359
15.3	Longkanker	366
15.4	Begrippen	369
16	Spijsverteringsstelsel	371
16.1	Het spijsverteringsstelsel	372
16.2	De spijsvertering	377
16.3	Observeren	385
16.4	Het microbioom en je gezondheid (VP)	388
16.5	Begrippen	390
17	Aandoeningen aan het spijsverteringsstelsel	393
17.1	Algemene klachten	394

17.2	Ontstekingen	399
17.3	Andere acute aandoeningen	405
17.4	Chronische aandoeningen	411
17.5	Kanker in het spijsverteringsstelsel	415
17.6	Begrippen	418
18	Hart- en vaatstelsel	422
18.1	Het hart- en vaatstelsel	423
18.2	De bloedsomloop	429
18.3	Prikkelgeleiding en ECG (VP)	432
18.4	De bloeddruk	437
18.5	Observeren	440
18.6	Begrippen	443
19	Aandoeningen aan het hart- en vaatstelsel	447
19.1	Aandoeningen aan de bloedvaten	448
19.2	Aandoeningen aan het hart	461
19.3	Hartritmestoornissen	468
19.4	Aangeboren hartafwijkingen (VP)	472
19.5	Nieuwe inzichten over het vrouwenhart (VP)	480
19.6	Begrippen	483
20	Bloed	486
20.1	Bloed	487
20.2	Functies van bloed	493
20.3	De afweer	497
20.4	Observeren	503
20.5	Begrippen	504
21	Bloed- en infectieziekten	507
21.1	Goedaardige bloedziekten	508
21.2	Kwaadaardige bloedziekten	513
21.3	Allergische reactie	518
21.4	Infectieziekten	521
21.5	Begrippen	534
22	Lymfestelsel	537
22.1	Het lymfestelsel	538
22.2	Het lymfestelsel en de afweer	539
22.3	Lymfetransport en afweerreactie (VP)	541
22.4	Observeren	544
22.5	Begrippen	546

23	Aandoeningen aan het lymfestelsel	548
23.1	Ontstekingen aan het lymfestelsel	549
23.2	Lymfoedeem	551
23.3	Lymfeklierkanker	554
23.4	Begrippen	557
24	Urinewegstelsel	558
24.1	Het urinewegstelsel	559
24.2	Werking van het urinewegstelsel	563
24.3	Observeren	565
24.4	Begrippen	569
25	Aandoeningen aan urinewegstelsel	571
25.1	Urineweginfectie	572
25.2	Aandoeningen aan de nieren	575
25.3	Incontinentie	578
25.4	Urosepsis	580
25.5	Begrippen	581
	Index	584

VOORWOORD

Angerenstein Zorg & Welzijn is een complete serie leermiddelen voor de volgende kwalificatiedossiers:

- Assistent in de gezondheidszorg
- Maatschappelijke zorg
- Pedagogisch werk
- Sociaal werk
- Verzorging en verpleging.

Voor de zorgprofessional is vakkennis van uiteenlopende onderwerpen van groot belang. Dit vormt de basis voor het handelen in de beroepspraktijk, waarbij de zorgvrager met zijn wensen en behoeften centraal staat. De bronnenboeken van Angerenstein Zorg & Welzijn bevatten alle benodigde theorie voor de beginnende zorgprofessional.

De serie leermiddelen voor het kwalificatiedossier Verzorging en verpleging bestaat uit zeven bronnenboeken met online aanvullende verwerkingsopdrachten, kritische beroepssituaties en toetsen:

- Anatomie, fysiologie, pathologie en psychologie voor verzorging en verpleging 1
- Anatomie, fysiologie, pathologie en psychologie voor verzorging en verpleging 2
- Zorg, ondersteuning en begeleiding 1
- Zorg, ondersteuning en begeleiding 2
- Zorg afstemmen en bijdragen aan kwaliteitszorg
- Verpleegtechnische handelingen voor verzorging en verpleging
- Organiseren en coördineren van zorgverlening (alleen verpleegkunde).

Koppeling kwalificatiedossier 2026

Elk thema heeft een koppeling met één of meerdere werkprocessen van het kwalificatiedossier. Hierna tref je per thema aan met welk werkproces(sen) deze is gekoppeld:

Anatomie, fysiologie, pathologie en psychologie voor verzorging en verpleging 1		B1-K1	B1-K1-W1	B1-K1-W2	B1-K1-W3	B1-K1-W4	B1-K1-W5	B1-K1-W6	B1-K2	B1-K2-W1	B1-K2-W2	B1-K3	B1-K3-W1	B1-K3-W2	B1-K3-W3	P2-K1	P2-K1-W1	P2-K1-W2	P2-K1-W3
1	Anatomie, fysiologie en pathologie		x		x														
2	Het menselijk lichaam		x		x														
3	Cellen en weefsels		x		x														
4	Kanker		x		x														
5	Zenuwstelsel		x		x														
6	Aandoeningen aan het zenuwstelsel		x		x														
7	Pijn		x		x														
8	Zintuigen en huid		x		x														
9	Keel-, neus- en oorzichten		x		x														
10	Aandoeningen aan het oog, mond, gebit		x		x														
11	Aandoeningen aan de huid		x		x														
12	Bewegingsstelsel		x		x														
13	Aandoeningen aan het bewegingsstelsel		x		x														
14	Ademhalingsstelsel		x		x														
15	Aandoeningen aan het ademhalingsstelsel		x		x														
16	Spijsverteringsstelsel		x		x														
17	Aandoeningen aan het spijsverteringsstelsel		x		x														
18	Hart- en vaatstelsel		x		x														
19	Aandoeningen aan hart- en vaatstelsel		x		x														
20	Bloed		x		x														
21	Bloed- en Infectieziekten		x		x														
22	Lymfestelsel		x		x														
23	Aandoeningen aan de lymfestelsel		x		x														
24	Urinewegstelsel		x		x														
25	Aandoeningen aan urinewegstelsel		x		x														

Anatomie, fysiologie, pathologie en psychologie voor verzorging en verpleging 1

In dit boek staat het begrijpen van het menselijk lichaam en het herkennen van gezondheidsproblemen centraal. Je leert hoe het lichaam is opgebouwd, hoe verschillende orgaanstelsels functioneren en welke aandoeningen daarbij kunnen voorkomen. Deze kennis helpt je om veranderingen in de gezondheid van de zorgvrager te observeren en te interpreteren.

Er is aandacht voor onder andere cellen en weefsels, het zenuwstelsel, zintuigen en huid, het bewegingsstelsel, het ademhalingsstelsel, het spijsverteringsstelsel, het hart- en vaatstelsel, bloed, het lymfestelsel en het urinewegstelsel. Ook veelvoorkomende aandoeningen, pijn en infectieziekten komen aan bod.

Door kennis van anatomie, fysiologie en pathologie te verbinden met de zorgpraktijk leer je verbanden leggen tussen klachten, lichaamsfuncties en aandoeningen. Zo ontwikkel je een basis voor verzorgend en klinisch redeneren en kun je onderbouwde keuzes maken bij het uitvoeren van zorginterventies en verpleegtechnische handelingen.

De beschreven theorie en verwerkingsopdrachten zijn gebaseerd op de visie waarbij de zorgvrager centraal staat en zo veel mogelijk zijn eigen regie behoudt.

De zorgvrager centraal

